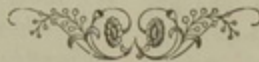

Արդարեւ Պարսից թագաւորն ալ, ինչպէս կը պատմեն գործին տեղեակ մարդիկ, 7 տարիէ ի վեր հրաժարած է ուտել հեղձուցեալ միս և արիւն, ինչպէս նաև անսուրբ կենդանիներ և թռչուններ, սկըսեալ այն թռուկանէն երբ Թրիպոնեան բըժըշկապետը (Archiatros) անոր մօտ կը հասնի և որ գերի ինկած էր այն ժամանակ. և մեր պայծառափայլ թագաւորէն կը ժամանեն Պիթովի, որ կատարեալ մարդ մ'էր, անկէ յետոյ Գասնովի, և այժմ Գարրիէլ Նիսիպցի քրիստոնեայ մը: Ան նոյն ժամանակէն սկսեալ կը սորվի թէ ինչ է իր ուսեստը, որ անսուրբ չկրնար նկատուիլ համաձայն հին սովորութեան. քանի որ մանաւանդ ուտելէ առաջ օրհնել կուտար

զայն: Եւ նաև քրիստոնէից կաթողիկոսը Յովսէփ, անոր մօտերմը և բարեկամն էր, վասնզի ան բժիշկ մ'էր և Մոզպետէն յետոյ առաջին տեղը կը բազմէր անոր մօտ. և ինչ որ կը խնդրէր՝ ան կ'ստանար:

Գերիներու և սուրբ մարդոց հանդէպ ունեցած իր քաղցրատրոյթութենէն զատ, իրեն անձնուէր քրիստոնեայ բժիշկներու խորհուրդով շինեց հիւանդանոց մը, որ առաջ հոն անձանօթ էր. և իր արքունի զանձէն շնորհեց հարկեր ջորի և յիսուն ուղտ կահ կարասիներով և ապրանքներով բնանաւորուած, տասներկու բժիշկներ, և այլ օգտակար պիտոյքներ: Եւ արքունի դրան...» (այս ճեղ ձևագիրը կ'ընդհատի):
ՄԿՐՏԻՉ ԵՊՍ. ԱՂԱՆՈՒՆԻ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳԻՐ ԳՐՈՒԱՄ 1683-ԻՆ(*)

Սարգիս վարդապետ նկարագրելով Երուսաղէմի մէջի սրբատեղիները, կը շարունակէ ըսելով: (Էջ 104 ա. —)

«Վասն սրբոյ Յարութեան համապարհի եղեալ ճեղեացն:»

«Ելանելով ի Սրբոյն Յակոբայ, և ընթանալով դէպի հիւսիս, նախապէս գտանին Դ Ասորոց ազգի վանք, զոր այլազգիքն ոչ ինչ պատճառաւ յափշտակեալ՝ մզկիթ են արտելալ, որ այժմ է աւերակ և անբնակ ի մարդկանէ: Մինն է մերձ Սրբոյ Վանիցս՝ հիւսիսային կողմանէ, որ է Սրբոյ առաքելոյն թուամայի տունն: Եւ երկրորդն՝ սակաւ ինչ այլ հեռի՝ է տեղիք իւզարեր կանանց, որոց պատահեաց Յիսուս, և կալան զոտս նորա, և երկրպագին նմա: Իսկ երրորդն մերձ սմին, ի մէջ պարտիզի միջ՝ կառուցեալ ի վերայ Սրբոյն Յակոբայ անուան, որ այժմ եկեղեցոյ դիրքն՝ տակաւին երեւի մինչև ցայսօր:»

«Եւ ի նոցանէ հեռացեալ, անցանելով բերդի դրամբն, և հակեալ դէպ յարեւելս, գտանի ևս վանք մի Յունաց ազգի, յա-

նուն Սրբոյն Յովհաննու Կարապետին, որոյ եկեղեցին է զմէթաւոր, և գեղեցիկ, բայց է յոյժ հնազոյն, և ունի խուցս եւ բնակութիւնս միաբանից և ուխտաւորաց:»

«Եւ անտի ընթացեալ սակաւ ինչ դէպի հիւսիս, պատահի Յունաց ազգի մեծ վանքն, որ է պատրիարքարան նոցա, և է կից Սրբոյ Յարութեան տաճարի, և ունի փոքրիկ եկեղեցի մի յանուն Սրբոյն Կոստանդինոսի բարեպաշտ թագաւորին, որոյ զոյ լուսամուտ մի, որ հայի ի մէջ Սրբոյ Յարութեան, և ունի բազում տեղիս, զի անդ բնակին բոլոր կարգաւորք և միաբանք Յունաց:»

«Եւ անտի ևս յառաջեալ, տեսանի զուռ մի փոքրիկ դէպի յարեւելս, որով մտանի ի գաւիթ Սրբոյ Յարութեան աշխարհամատրան տաճարի: Որ է լայն և ընդարձակ, ունի գերկայնութիւն հարաւայ առ հիւսիս ԿԶ (66) ոտնաչափ և լայնութիւն Ը (50) ոտնաչափ:»

«Վասն Յոնանու աւետարանչի եկեղեցոյն:»

«Ի կողմանս վերոյստացեալ հրապտարակին գոն վանորայք և եկեղեցիք, որոց առաջինն է Սուրբ Յոհաննու Աւետարանչի եկեղեցին, որ է ի ձեռս Հայոց ազգի, և ունի Բ սեղան, մինն Սուրբ աւետարանչի անուան, զի յաւուր խաչելութեան Քրիս-

(*) Շարունակութիւն ՍԻՈՆԻ նախորդ թիւէն:

տասի Սուրբն Յոհաննէս աւետարանիչ անդ կանգնեալ զիտէր ի խաչն Քրիստոսի։ Երբեմն առանձին, և Երբեմն ընդ Աստուածածնին։ Եւ միւս սեղանն Քրիստոսի չարչարանաց անուան, զի անդ եղեալ կայ մասն ինչ չարչարանաց սեանն, յոր կապեցին զՔրիստոս ի տան Կայսափա քահանայապետին։ Եւ եկեղեցին է փոքրագոյն, և անձուկ։»

«Վասն Հայր Աբրահամու Վանից։»

«Ի հարաւակողմ սուրբ աւետարանչի եկեղեցոյ զրան՝ զոյ վանք մի, Հէպէշից ազգին, որ այժմ Յոյնք տիրապետեալ են, որ ասի Հայր Աբրահամ և ունի կրկին եկեղեցիս։ Մինն ներքին կողմն, մեծ և լայնագիր, և միւսն վերին կողմն կցեալ Սըրբոյ Յարութեան տաճարի որմոյն, փոքրիկ, և նեղագոյն, բայց զոյ ի մէջ վերին եկեղեցոյն քառանկիւն փոսիկ մի՝ զարդարեալ իւր նշան տեղոյն, որ ասի թէ Հայր Աբրահամ անդ կամէր զենուլ զորդին իւր զԽաչակ, որ յորժամ դարձաւ յետս կոյս, ետես զիտոյն ի Սաբեկայ կոխեալ ի տեղի խաչելութեան Քրիստոսի։ Վասըն որոյ ի զխոյն Հեղինայէ շինեալ է վանք յանուն սրբոյ հօրն Աբրահամու նապակտին։»

«Վասն Խիսոց ազգի Վանից։»

«Ի կողմն հիւսիսոյ Սուրբ Յոհաննու աւետարանչի եկեղեցոյ զրան զոյ վանք մի ևս, որ կոչի Արապի լեզուաւ Մէլէք, որ է Միքայէլ հրեշտակապետի, և ունի Բնեղագոյն եկեղեցիք, մինն ներքին կողմն յանուն Միքայէլ հրեշտակապետի, և միւսն վերին կողմն յանուն չորից կենդանեաց՝ զոր ետես Եղեկիէլ։ Եւ ի յայժմ վանքէս ելանեն տանիս Սըրբոյ Լուսաւորչի եկեղեցոյն, որ է ի մէջ Սըրբոյ Յարութեան տաճարի։»

«Վասն Յունաց ազգի Վանից։»

«Եւ հանդէպ Սուրբ Յոհաննու եկեղեցոյն, ի կողմն յարեմտեան և ի ներքոյ զանկապտան Սըրբոյ Յարութեան, զոյ վանք մի Յունաց ազգի, յանուն Սըրբոյն Յակոբայ եղբոր տեան, և ունի Գ փոքրագոյնք և նսեմագոյնք եկեղեցիք, մինն Սուրբ Յակոբայ, մինն Մարիամ Մագդաղենացոյն, և մինն Խ (40) Մանկանց, և ի

սմա գոն զրուեք, որք ելանեն ի զանկապտան, և ի պատրիարքարան մեծ վանքն իւրեանց։ Եւ ի յայտ եկեղեցիքս զանքազաքացի Յունաց ազգի ժողովուրդն ի յաղթս և ի պատարագս։»

«Վասն Յարութեան Տաճարի դրան։»

«Եւ յիջանելն ի գաւիթ Սըրբոյ Յարութեան դէմ յանդիման տեսանի դէպ ի հիւսիս զրուեք կրկին Աշխարհամատրան տաճարի, յոյժ գեղեցիկ և ահարկու, կառուցեալք և զարդարեալք մետաքսն մարմարոնեայ կանանչ և ըսպիտակ սեամբք, բայց մինն վաղուց ժամանակէ ի յայլ ազգաց հիւսեցեալ, և փակեցեալ է քարամբ, իսկ միւսն երկփեղկեայ որոյ բարձրութիւն ունի ժէ (17) թղաչափ, և լայնութիւն ժԱ (11) թղաչափ։ Որով մտանեն և ելանեն ի տաճարն Աստուածընկալ, բայց բանալին է ի ձեռս արքունական արանց, որ յորժամ կամին բանալ, և ուխտս առնել, տան զհարկն զոր ինչ կարգեալ է յարքունուստ, որ եկեալ վերակացուքն բանան, և սպասեն մինչեւ ուխտս կատարելոյ, և զկնի ուխտս առնելոյ, կրկին ամրացուցեալ կընքեն արքունական կնքով և զնան, վասն որոյ՝ արտրեալ են ի վերայ զրանն փոքրագոյն պատուհանք որով տան հոգեպահ կերակուրս ի ներս եղեալ միտրանից և պաշտօնէից աստուածընկալ զերեզմանին, զի յամենայն ազգաց քրիստոնէից, որք են ի Սուրբ Յարութեան մէջն՝ որք տիւ և զիւեր առնեն պաշտօնս և պատարագս ի սուրբ տեղիքն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Վասն որոյ և տէրունական ուխտաւորքն ևս յամէն աւուր տաւօտեան և երեկոյեան ժամուն զնան և համբուրեն զսուրբ դուռն, և վայելեն զշնորհս և զօրհնութիւնս սրբոյ ամենապայծառ Յարութեան Քրիստոսի փրկչին մերոյ, որում փառք։»

«Վասն սգաւոր Աստուածամայ եկեղեցոյն։»

«Մերձ հիւսեցեալ և փակեցեալ զբանըն Սըրբոյ Յարութեան տաճարի արտաքոյ կողմանէ՝ զոյ աստիճան մի ժԵ (15) ոտամբ որ ելանէ դէպ յարեւելս, և զլուսն աստիճանին մատուռ մի փոքրիկ, քառանկիւնի, և զմբէթաւոր միով սեղանով շքեղացեալ, կոչի Սգաւոր Աստուածածին։»

Ձի անդ կայր մայրն ամենօրհնեալ Սուրբ Աստուածածինն, կանգնեալ յաւուր խաչելութեան» (․․․ հւայն, մինչեւ էջ 109ր տող 1, որմէ վերջ 7 տուն ողբ-տաղ մը, որ կ'աւարտի էջ 110ա, որուն ի պատասխան նոյնպէս տաղ մը 4 տուննոց Ս. Աստուածածինէ։ Ասկէ վերջ)

«Այսպէս բանիւ խօսէր ընդ որդոյն իւրոյ ի տեղս այս, վասն որոյ շինեցաւ ի տեղին փոքրիկ մատուռ եւ սեղան պատարագամատոյց։ Եւ ունի լուսամուտ մի որ հայի ի Գողգոթայ, և է ի ձեռս Փռանդ ազգին։»

«Վասն սուրբ Պատմասեղոյն։»

«Մտանելով ի դրանէ Սրբոյ տաճարի Յարութեան Քրիստոսի, եւ ընթանալով դէպ ի հիւսիս Լ (30) ոտնաչափ՝ գտանես զսուրբ պատանատեղն ամենափրկչին մերոյ, ուր պատեցաւ ի Յովսեփայ և ի Նիկողոյմոսէ մեծատանց, եւ եղեալ է նշան տեղոյն՝ սպիտակափայլ մարմարոնեայ վէմ մի՝ բոլորեալ երկաթեայ ճաղիւ, բարձր յերկէ մէկ թղաչափ, երկայնութիւն վիմին յարեւելից յարեւմուտ Թ (9) թղաչափ, եւ լայնութիւն Բ թիւ եւ Ե (5) մատ, եւ ի վերայ նորա կախեալ կան Ը (8) կանթեղս, որոց Բ է Հայոց ազգին, Ա Ֆրանգաց, Ա Յունաց, Ա Հէպէշից, Ա Խիտոց, Ա Վրաց, եւ Ա Սրֆից⁽¹⁾, բայց Հէպէշից, Վրաց, և Սրֆից ազգն ոչ մնալոյն ի սուրբ քաղաքս, նոցա կանթեղսն յամէն տեղիս Յոյնքն լուսաւորեն։ Եւ Բ ծայրն վիմին գոն Բ մեծամեծ աշտանակք եղեալ ի Ֆրանսից ազգաց։»

(Կ'աւարտի էջ 111ր որմէ վերջ «Ողբ Սուրբ Աստուածածնի, որ տէր ի պատանեւն միածնի որդոյն իւրոյ ողբալի ծայնիւ։» Երկտող են տաղիս տունները, եւ Ա. Բ. Գ. ի կարգով մինչև Ք. այսինքն էջ 113ր վարէն տող 2։ Հոս կը սկսի ուրիշ տաղ մը, «Անկեալ ի վերայ մեռեալ մարմնոյ որդոյն ասէր մորմոքմամբ սրտիւ։» Մինչեւ էջ 114ա վարէն 2 տող ուր կը գրէ «Այսքան եւ աւելի քան զայս ողբս յօրինէր և ողբայր լայազին ծայնիւ։» Յաջորդ երես, 114բ, կը սկսի «Երգ առ սուրբ պատանատեղ չնորհալի։» Ասոր 5 տուններէն

վերջ կու գայ «Աղօթք ի սուրբ պատանատեղն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ»։ Մինչեւ էջ 115բ տաղ 11։ էջ 115բ.—)

«Վասն սուրբ Աստուածածնայ կանգնած սեղոյն։»

«Ընթացեալ ի սրբոյ պատանատեղոյն Խ (40) ոտնաչափ դէպ յարեւմուտս, տեսանի բոլորակ սպիտակ մարմարոնեայ վէմ մի, պատեալ բոլորակութիւն երկաթեայ զըմբէթաշէն ճաղիւ, ուր Սուրբ Աստուածածինն յաւուր խաչելութեան, վասն ոչ թոյլ տալոյն Հրէից՝ զի մերձեանայցէ առ որդին իւր միածին անդ նստեալ հայէր ի հեռատանէ, եւ աղէկիղեալ սրտիւ հեղոյր զարտասուս յաչացն, և ասէր։» (Ասկէ ահա միջապէս վերջ կը տրուի տաղ մը ութ տողեան, 9 տուններէ որոնց առաջին զլիսազերբը կը կապեն ի ՍԱՐԳԻՍԷ Ե։ Կ'աւարտի էջ 118ա վարէն 3 տող։ էջ 118ա.—)

«Վասն Վերնասան մերոյս եկեղեցոյ։»

«Մերձ վերոյիշեալ սուրբ Աստուածածնա տեղոյն հարաւային կողմանէ գոյ սանդուխ մի ԼԷ (37) աստիճանաւ, որ ելանէ ի վերնատունն ի մեր եկեղեցի, որ ունի կրկին սեղան, մինն կոչի երկրորդ Գողգոթայ զի հանդէպ սարսափելի Գողգոթային խաչելութեան Քրիստոսի. եւ միւսն երաշխաւոր Սուրբ Աստուածածին, եւ երկոքեանն իս, ոսկեղօծ խաչկալիւ, եւ աղնուակերպ պատկերաւ զարդարեալ եւ զեղեցիկացուցեալ, նաեւ ունի աղօթանոցս արանց եւ կանանց, եւ Բ մեծամեծ լուսամուտս որ հային ի վերայ մեծ դրանն ի յարտաքին գուլիթն տաճարին զոր վերոյիշեցաք, եւ տնտեսատունս, սեղանատունս, եւ խցերս միարանից զի անդ ընակին մեր Հայոց ազգի միաբանքն, որք տիւ և զիշեր կատարեն զպաշտօնս և ըզպատարագս առ ընթեր կենսաբուղիս սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի վասն բոլոր Հայոց ազգի կենդանեաց եւ ննջեցեաց հոգոյն, զոր տէր ընկալցի ի փառս իւրոյ աստուածութեան ամէն։ Եւ բոլոր վերնատունն, որ է շուրջ զգերեզմանաւն Քրիստոսի, ունի ԺԶ (16) կամարս, որք կառուցեալք են ի վերա Ը (8) մարմարոնեա և Ժ (10) քառանկունի սեղանց, եւ մեծ գմբէթն արճճապատ, որ ՃԼԱ (131) մեծամեծ գերանօք է

(1) Սրբֆից անուշտ Սէրափից կամ Սերափեոն կը նշանակէ։

բոլորեալ, է ի վերայ այն կամարացն հաստատեալ, որոյ զագագթան զոյ բոլոր մեծ լուսամուտ մի, ի վերա սրբազնասուրբ գերեզմանին, հիւսեալ պղնձէ թելիւ: Եւ այն կամարաց յորոց վերա գմբէթն է հաստատեալ 2 (6) Ն Հայոց ազգի ձեռն է, և Ժ (10) Ն Յռանդ ազգի ձեռն: Որ հայի ի ստոր ի վերա ամենասուրբ գերեզմանին: Եւ ի ներքոյ այսմ վերնատան զոն եւս՝ Ժէ (17) կամարք շուրջ զգերեզմանաւ, որք խորըսեալք են ի վերա մեծամեծ 2 (6) քառանկիւնի և Ժ (10) բոլոր սեանց, և ի մէջ այսմ կամարացս եթէ ներքնոցն, և եթէ վերնոցն, կախեալ զոն աւելի քան ԳԺԾ (300) կանթեղս, որ յաւուր տօնախմբութեանց լուսաւորին ամէնքն, ի փառս խաչելոյն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:»

«Վասն Աստուածընկալ Գերեզմանին Քրիստոսի:»

«Ի միջակէտն վերոյիշեցեալ կամարաց, որք պար առեալ են բոլորակ ձեռներացութեամբ, և ի ներքոյ արձնապատ մեծի գրմբէթին, շինեալ գոյ մատուռի նման ի վերայ գերեզմանի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որոյ բարձրութիւն մատուռին յերկրէ մինչև ի տանիւն ԺԳ (13) թղաչափ է, և ունի ի վերա տանեացն աղնիւ և եւ չքնաղ կաթողիկէ մի, ի վերայ երկոտասան բարակագոյն մարմարոնեա սեանց կառուցեալ, որոց բարձրութիւնն է Թ (9) թղաչափ, որք եղեալ են զոյգ զոյգ ի ներքոյ 2 (6) կամարաց, յորս է կաթուղիկէն հաստատեալ: Եւ ունի Բ դրուն, նախկին և երկրորդ, յարեւելից կողմանէ: Նախկին զըրան բարձրութիւնն է Ը (8) թղաչափ, և լայնութիւնն է Գ թղաչափ և կէս: Եւ առաջի նորին կախեալ զոյ կանթեղն Լուսաւորչի հօրն մերոյ ի Հայոց ազգէ: Եւ մտեալ յայնմ զըանէն ի ներս, որ է քառանկիւնի ձեռով իբրեւ յարկ մի գեղեցիկ, երկայնութիւն յարեւելից յարեմուտս ԺԲ (12) թղաչափ, և լայնութիւն հիւսիսոյ ցհարաւ Թ (9) թղաչափ, և ասի «գանձատուն» ի մերս: Եւ զոյ ի մէջ տեղն փոքրիկ չորեքդիմի վէմ մի, որ ասի թէ՛ այնմ տեղւոջ նստեալ հրեշտակն լուսաւորալ զիմօք ի գիշերի Յարութեան, աւետիբ կանանցն իւղարերից ասելով, յարեաւ Խաչեալն, զի խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս: Վասն որոյ կախ-

եալ կայ անտանօր ի մէջ գանձատան Ժէ (17) կանթեղս, յորոց Գ է Հայոց ազգի, Ե Յրանգաց, Գ Յունաց, Բ Հապէշից, Բ Սրֆից, և Ա Խփտոց: Եւ ի նմա գտանի երկրորդ զուռն սրբոյ գերեզմանին, որ է փորեալ ի վիմէ, որով մտանեն ի լուսազարդ գերեզմանն սուրբ: Եւ բարձրութիւն զրանն այն է Ե թղաչափ, և լայնութիւն Բ թղաչափ և կէս:»

«Եւ անտի ներս մտեալ է սրբազանասուրբ տեղն, որ եղեալ կայ սրբէագուժար և աստուածազարդ գերեզման ամենափրկչի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, իբրեւ տապանակ մի գեղեցիկ՝ պատեալ սպիտակափայլ մարմարոնեա քարամբ հիւսիսային կողմանէ, որոյ երկայնութիւն յարեւելից յարեմուտս է Ժ (10) թղաչափ, և լայնութիւն Գ թղաչափ, իսկ բարձրութիւն յերկրէ ի վեր Գ թղաչափ և կէս: Եւ մնացեալ տեղն ուր կանգնեալ ուխտս առնեն, է կարի նեղագոյն, զի ունի երկայնութիւն ըստ երկայնութեան սրբազանասուրբ գերեզմանին, Ժ (10) թղաչափ, և լայնութիւն Գ թղաչափ, որ հազիւ թէ մարդ կարէ պարունակել:»

«Եւ ի վերա աստուածընկալ գերեզմանին զոյ կախեալ ԽԴ (44) արծաթեայ կանթեղս, յամէն ազգաց, յորոց 2 (6) է Հայոց ազգիս, ԺԳ (13) Յրանգաց, Ը (8) Յունաց, Է (7) Հապէշից, Գ Խփտոց, Գ Վրաց, և Գ Սրֆից: Եւ զոյ՝ նաեւ մոմակալ մի արծաթեայ ի վերա սուրբ գերեզմանին եղեալ, ըստ երկայնութեան նորին ի Յռանդ ազգէ, որ լուսաւորեալ՝ այնքան մշտաժառ կանթեղիւ, պատուի և փառաւորի ի փառս յարուցելոյն Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ, որով փառք յաւիտեան ամէն:» (Կ'աւարտի էջ 122 բ տող 4: Ասկէ վերջ «Երգ առ ամենասուրբ Գերեզման Փրկչին ասացեալ ի Սարգիս վարդապետէ:» 14 տուն էջ 124 ա տող 8: Տանց առաջին զըլխադրերը կը կազմեն ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՐԳՎԱՊԵՏ: Ասկէ վերջ կուգայ «Աղօթք ի սուրբ յաստուածընկալ գերեզմանն Քրիստոսի:» Մինչեւ էջ 124 բ. ի տակ: Էջ 125 ա.—)

«Վասն Խփսոց և Ասորոց եկեղեցեաց:»

«Յետուստ կողմանէ սրբոյ գերեզմանին՝ զոյ մատուռ մի կցեալ առ յորմն գերեզմանին, որ ունի սեղան պատարագա-

մատոյց, որ ասի թէ՛ այն տեղն է սընարքն ուր նստէր հրեշտակն, որպէս պատմէ աւետարանին՝ թէ մինչ խոնարհեցաւ մարիամ Մաղդաղենացին ի գերեզմանն, ետես երկուս հրեշտակս սպիտակս՝ զինքստէին մի ի սնորից, եւ մի յանոթից, ուր կայր մարմինն Յիսուսի։ Եւ սեղանն եւ է յարտաքոյ յարեմտեան կողմանէ, կից ընդ տէրունական գերեզմանին, եւ է ի ձեռս Ղփտոց ազգի։»

«Եւ հանդէպ այսմ մատուոյն ի յարեմտեան կողմն զոյ փոքրիկ եկեղեցի մի, կառուցեալ ի սուրբ Աստուածածնա անուան, յորում զոյ գերեզման Յովսէփայ

Արեմթացոյն փորեալ ի վիմէ հարուակողմն եկեղեցոյն, զի վասն առաւել սիրոյն, զոր ունէր առ Քրիստոս, յետ թողելոյ զՔրիստոս յիւրում պարտիզի՝ եւ յիւրում գերեզմանի, պատրաստեաց կըրկին գերեզման անձին իւրում, յետ կոյս գերեզմանին Քրիստոսի՝ յարեմտեան կողմանէ, եւ ունի սեղան մի, որ թէպէտ ի ձեռս Ասորոց ազգին է, բայց մեր հայոց ազգէն լուսաւորի, եւ յամէն Գ (երեք) շաբթի անդ մատուցանին զպատարագն։» (Կ'աւարտի էջ 126ա տող 4)։

(Վերջ յաջորդ թիւով)

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

(Պատասխանս Հ. Ա. Ղազիկեանին)

9. Սկզբ գրելը (վեւոյ, բոլոր օտար յատուկ անուններուն մէջ) աւելի ապահով է, գրած էի, քան Հ. Ա. Ղ. ի Սեւրը, քանի որ եւ հայերէնի մէջ համազօր եղած է եօ-ի (արդեւ = արդեօք), եւ Սեւր պէտք է որ Սեօր կարգացուի։ Հ. Ա. Ղ. կ'առարկէ թէ Խորա(յ)էլ եւ Սա(ւ)ուղ ալ օտար անուններ են, բայց նախնի հայերը անոնց մէջ մէկմէկ գիր ալ տնկած են ըստ հայկական հնչազրուի։ Ուստի Սեւր գրելու է ըստ նախնեաց կերպին։ Կ'անցնես թէ եւ = եօ ալ նախնեաց կերպ է, որով կըրնանք գրել նաեւ Սեօր, ըստ իր առարկին։

Հակառակ որ ցոյց տուած էի թէ հայ հին եւ նոր հնչաբանութեան մէջ փոփոխութիւն կայ, զոր պէտք է նկատի առնել ըստ Մեսրոպի հնչազրման հիմնական սկզբունքին՝ Հ. Ա. Ղ. կ'անցնես զայն. ըսել է ինք մէկմէկ լինել մտցնելով կը գրէ եւ ոչ այնպէս ինչպէս «այդ ազգը կը հնչէ»։ Տա(ւ)ունինկ Սթրիթ, Բա(ւ)ունտ, Ռա(ւ)ուլ, Պրա(ւ)ուն, Պրա(ւ)ունինկ, Փա(ւ)ուսթ, Շթրա(ւ)ուս, հուայթ հա(ւ)ուս, Պէյտըն փա(ւ)ուէլ, Քա(ւ)ուցքի, եւայլն,

կամ մէկ մէկ յիով՝ Պօ(յ)էր, Նօ(յ)էլ։ Բայց Հ. Ա. Ղ. ինք իրեն ալ կը հակասէ. ինք չէ՛ր որ «սոսկում» որակեց նախնեաց վեւոյ գրած Յովր, Յակովր, Հոռով եւայլն ձեւերը, ինչպէս վերը տեսանք «արնոտ» ի առթիւ։

Եթէ հինը կը պաշտպանէ ինչո՞ւ չը գրեն Յովր, Յակովր, Արսենիոս Ղազարոսիկեան եւայլն։

Հ. Ա. Ղ. ի առարկը թէ արդեւք-ին հնագոյն ձեւը արդեաւք է՝ չի հերքեր եւ = եօ իրողութիւնը, որով խնդրին կապ ու կշիռ չունի, ճիշդ ինչպէս որ տունը չինելու վրայ ունէ ազգեցութիւն չունի թէ կրաքարը սարէ՞ն բերուած է թէ ձորէն։

Կապ ու կշիռ չունի իր միւս առարկն ալ թէ հիները գրած են նաեւ միւս, եղջեւր (միւս, եղջիւր), առով ըսելով թէ եւ = իւ. ասկէ լինչ կ'իւլէ, թէ Սեւրը Սիւր ալ կարելի է կարգաւ. — աւելի գէշ իրեն համար։ Փաստ մը եւ թէ Սեւր-ը ամենէն ապահով ձեւն է որ միայն ու միմիայն Սեւր կը կարգացուի, ինչպէս որ «այդ ազգը այդպէս կը հնչէ»։

10. Լարիթ, Տըլաթիս ձեւերը աւելի ապահով ու անշփոթ գտած էի քան Հ. Ա. Ղ. ի պատգամած Լարիւ (իւ-ը հոս ձայնաւոր կարգալու վտանգը կայ) եւ Տըլաուս, (Քրաններէն թէ՛ ue եւ թէ՛ ou հայերէնի մէջ ո՛ւ պիտի հնչազրենք... առ քեզի թնճութ մ'ալ)։ Երբ տուած էի թէ սկզբունք ընելու է օտար բառերում ձայնաւոր իւ-ը միշտ